

แนะนำหนังสือ

Book Review

นิราศแปล 4 เรื่องของสุนทรภู่ (ฉบับ ไทย-อังกฤษ)

โดยเสาวณีย์ นิวาสะบุตร

Sunthorn Phu's Four Nirats (Thai- English)

By Sawanee Nivasabutr

อรสิริ พลเดช*

Onsiri Paladesh

ผลงานของสุนทรภู่ กวีเอกของไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ประเภตนิราศมีทั้งหมด 9 เรื่อง เรียงตามปีพ.ศ.ที่ประพันธ์ไว้ ดังนี้

1. นิราศเมืองแกลง พ.ศ. 2350
2. นิราศพระบาท พ.ศ. 2350
3. นิราศภูเขาทอง พ.ศ. 2371
4. นิราศเมืองเพชร พ.ศ. 2371-2374
5. นิราศวัดเจ้าฟ้า พ.ศ. 2375
6. นิราศอิเหนา พ.ศ. 2375-2378
7. นิราศสุพรรณ พ.ศ. 2377-2380
8. รำพันพิลาป พ.ศ. 2385
9. นิราศพระปฐม พ.ศ. 2385-2388

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

นิราศทั้ง 9 เรื่องนี้มีฉันทลักษณ์ เป็นคำกลอนทุกเรื่อง ยกเว้น นิราศ
สุพรรณเป็นโคลง

เสาวณีย์ นิวาสะบุตร นักเขียนรางวัลสุรินทราชา พ.ศ. 2557
ของสมาคมนักแปลและล่ามแห่งประเทศไทย ได้คัดเลือก นิราศของ
สุนทรภู่มาแปลจากภาษาไทยเป็นอังกฤษจำนวน 4 เล่ม เรียงตามปีที่
สุนทรภู่ได้ประพันธ์ ได้แก่ นิราศเมืองแกลง นิราศพระบาท นิราศภูเขา
ทองนิราศและ เมืองเพชร

ปกนิราศเมืองแกลง

นิราศเมืองแกลง เป็นนิราศเรื่องแรกของสุนทรภู่ จำนวน 496 คำกลอนหรือ 248 บท สันนิษฐานว่าแต่งในสมัยรัชกาลที่ 1 เมื่อพ.ศ. 2349 เมื่อครั้งที่สุนทรภู่เดินทางไปหาบิดาที่เมืองแกลง ในขณะที่มีอายุประมาณ 20 ปี เนื้อหาของนิราศกล่าวถึงการเดินทางโดยเรือเพื่อไปยังเมืองแกลง หลังจากกรมพระราชวังหลังเสด็จทิวงคต สุนทรภู่ซึ่งถูกจองจำจึงได้รับการปล่อยตัวเป็นการถวายพระกุศล โดยมีศิษย์สองคนซึ่งสุนทรภู่ใช้คำว่าศิษย์น้องร่วมโดยสารไปด้วยกัน คือ น้อยกับพุ่ม และมีผู้นำทางชื่อนายแสง ทั้งสี่คนล่องเรือไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาลัดเลาะคลองบางนาไปออกแม่น้ำบางปะกงเลียบริมทะเลไปขึ้นฝั่งที่บริเวณหาดบางแสน จากนั้นจึงเดินเท้าต่อ สุนทรภู่ได้แวะพักที่บ้านขุนรามก่อนเดินทางต่อไปยังเมืองแกลง จนถึงเมืองระยอง นายแสงมิได้ร่วมเดินทางต่อไปด้วย ทั้งสามเดินทางต่อไปอีกจนถึงบ้านกร่ำ เมืองแกลง ได้พบบิดาของสุนทรภู่ซึ่งบวชเป็นพระ สุนทรภู่อยู่กับบิดาไม่นานแล้วเกิดล้มป่วยเป็นไข้ต้องพักรักษาตัวอยู่นานหลายเดือนกว่าจะเดินทางกลับมาถึงพระนครศรีอยุธยา นิราศเมืองแกลงนี้ได้พรรณนาถึงความอาลัยรักและหนทางยากลำบากในการเดินทาง ตลอดจนสภาพบ้านเมืองและผู้คนที่สุนทรภู่ได้ประสบตลอดการเดินทาง

นิราศขึ้นต้น ดังนี้ (บทที่ 1 และ 2 หน้า 18 คำแปล หน้า 19)

โอสั่งเวทวาทสนานิจาเอ๋ย

จะมีคู่มิได้อยู่ประคองเชย

ต้องละเลยดวงใจไว้ไกลตา

ถึงทุกข์ใครในโลกที่โศกเศร้า

ไม่เหมือนเราภุมรินถวิลหา

จะพลัดพรากจากกันไม่ทันลา

ใช้แต่ตาต่างถ้อยสุนทรพจน์

Oh, how pitiful has it been my fate,

Not able to stay and cherish my mate,

But having to leave her for a faraway place

Those in the world who've been gravely saddened,

Not as I, the bee*, longingly heartbroken.

Departing from my loved one so suddenly,

Only eyeing each other farewell, silently

ผู้แปลใช้ถ้อยคำสำนวนเรียบง่ายและมีสัมผัสนอกในและสัมผัส
อักษรตามต้นฉบับ เครื่องหมายดอกจันทน์แสดงเชิงอรรถเพื่ออธิบาย
ความหมาย เช่น ในภาษาไทย ใช้คำว่า ภุมริน แปลว่า bee และผู้แปล

ได้อธิบายในเชิงอรรถว่า Bee: Phu, the name of the poet และเป็น
ธรรมชาติของนิราศที่ผู้เขียนรำพึงรำพันถึงคนรัก

สุนทรภู่อำพัน (บทที่ 142 หน้า 112 คำแปล หน้า 113) ว่า

เหมือนกลิ่นปรางนางปนสุคนธ์ริน

คิดถึงคั่นเคียงน้องประคองสม

ถอนสะอื้นย่นไต้ดล่ำวอนดม

พื้กชมต่างนางไปกลางไพรรัก

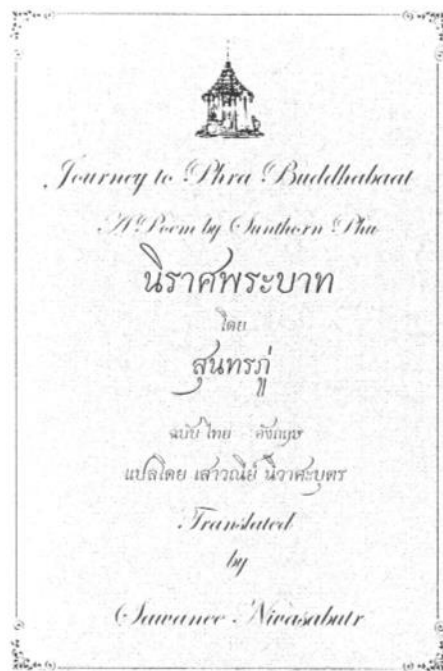
Like fragrance from your cheeks mixed with flower scents,

Reminded me of the nights together we spent,

Sobbing, I plucked and smelled Lamduan flowers,

In the forest, I cherished flowers instead of my lover

ผู้แปลได้รวบรวมชื่อดอกไม้ ต้นไม้ สถานที่ และชื่อสัตว์เป็น
ภาษาอังกฤษพร้อมทั้งจัดทำแผนที่เส้นทางการเดินทางของสุนทรภู่อำพัน
เมืองแกลง ในรูปแบบดัชนีรายชื่อต่างๆไว้ท้ายเล่ม เช่น เส้นทางตามรอย
สุนทรภู่อำพันเมืองแกลง (Places Along Sunthorn Phu's Route to
Muang Klaeng) หน้า 186- 188 ดัชนีค้นคำชื่อพืชที่ปรากฏในนิราศ
(Plants Index) ส่วนท้ายหนังสือยังมีบทความเรื่อง นิราศ ของคุณหญิง
กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ อดีตอธิบดีกรมศิลปากร ราชบัณฑิต ศิลปิน
แห่งชาติ เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจรูปแบบลักษณะคำประพันธ์ประเภทนิราศ
และประวัติความเป็นมาของนิราศ

ปกหนังสือนิราศพระบาท

นิราศพระบาท เป็นนิราศคำกลอนของ สุนทรภู่ มีความยาวถึง 462 คำกลอน หรือ 231 บท นับเป็นนิราศที่ยาวมากเรื่องหนึ่งของสุนทรภู่ มีเนื้อหาบรรยายการเดินทางขณะตามเสด็จพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ พระโอรสในกรมพระราชวังหลังในสมัยรัชกาลที่ 1 ซึ่งทรงผนวชอยู่ ณ วัดระฆังโฆสิตาราม ไปนมัสการพระพุทธบาทสระบุรี (ในจังหวัดสระบุรี ปัจจุบัน) เมื่อวันขึ้น 12 ค่ำ เดือน 3 ปีเถาะ พ.ศ. 2350 ใช้เรือในการเดินทางทางน้ำและใช้ช้างในการเดินทางทางบก สุนทรภู์ลงเรือที่คลองขวางไปกับขบวนเรือหลวงล่องเรือไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านสถานที่ต่าง ๆ เช่น คลองขวาง บางจาก สามเสน บางซื่อ ตลาดแก้ว-ตลาดขวัญ บ้านใหม่ บางหลวง สามโคก เกาะราชคราม สีสุก เกาะบางอ้ออิน (บางปะอิน) วัดธารมา กรุงศรีอยุธยา บางระกำ นครหลวง

อรัญญิก และขึ้นฝั่งที่ท่าเรือ ต่อจากนั้นใช้ช้างเป็นพาหนะเดินทางผ่าน
สถานที่สำคัญ เช่น บางโขมด บ่อโศก บางคณทิ จนถึงพระพุทธรบาท ณ
เขาสวรรณบรรพต ใช้เวลา 3 วัน

นิราศขึ้นต้นด้วยแบบแผนนิราศ คือ อาลัยจากนางผู้เป็นที่รัก
ในเรื่องนี้ ชื่อว่าแม่จัน ซึ่งขณะที่จากกันยังไม่ทันคืนดีกัน ดังคำกลอนบท
ที่ 1 -3 หน้า 12 คำแปล หน้า 13

โ้อาลัยใจหายไม่วายห่วง
ดังศรศักดิ์ปักชำระกำหนด
เสียดายดวงจันทร์พาพะงาม
เจ้าคุมแค้นแสนโกรธพิโรธพี่
แต่เดือนยี่จนย่างเข้าเดือนสาม
จนพระหน่อสุริยวงศ์ทรงพระนาม
จากอารามแรมร้างทางกันดาร
ด้วยเรียมรองมุลิกาเป็นข้าบาท
จำนิราศร้างนุชสุดสงสาร
ตามเสด็จเสร็จโดยแดนกันดาร
นมัสการรอยบาทพระศาสดาฯ

Oh, how distressful was I, having to depart,
Like an arrow tortuously pierced my heart,
Miserably longing for beautiful Chandra, my darling.
You've held grudges against me

Since the second month, now the third has begun already,
His Royal Highness** took a voyage,
Leaving the temple on a rough passage.
Being his subject I must
Be leaving you, my poor little precious.
To join his entourage on a remote pilgrimage
To the Shrine of Lord Buddha's footprint, to pay homage.

อีกบทหนึ่งซึ่งผู้โดยสารรถไฟมักจะนึกถึงเมื่อมาถึงสถานีบางซื่อ
แต่ในที่นี้ สุนทรภู่ นั่งเรือ (บทที่ 14 หน้า 20 คำแปล หน้า 21)

ถึงบางซื่อชื่อบางนี้สุจริต
เหมือนชื่อจิตที่พิตรจงามสมร
มิตรจิตขอให้มิตรใจจร
ใจสมรขอให้ชื่อเหมือนชื่อบาง

At Bang Sue**, this village's name means honesty,
As I am honest to you, my sweet honey.
May my feelings for you be repaid with the same,
May you be honest as the village's name.

เมื่อมาถึงกรุงศรีอยุธยา สุนทรภู่เห็นชากปรักหักพังของวัดและ
วังท่ามกลางป่ารก นกทำรังบนต้นไม้ซึ่งขึ้นแทรกบนซากเหล่านั้นจึงอด
สะท้อนใจไม่ได้ บทนี้มักจะมีผู้กล่าวถึงอยู่เสมอๆ เพื่อให้เห็นสัจธรรมและ

ความล่มสลายของอาณาจักรอันเคยรุ่งเรือง (บทที่ 58 หน้า 50 คำแปล หน้า 51)

อนิจจานินสิ้นกษัตริย์
เหงาสงัดเงียบไปดังไพรสนต์
แม้กรุงยังพรั่งพร้อมประชาชน
จะสับสนแซ่เสียงทั้งเวียงวัง

Alas, a kingdom without a king
Now quiet like a forest, it's unstirring.
If the city was still full of people,
The palaces would be hustle and bustle.

ในที่นี้ จะเห็นว่าผู้แปลเล่นสัมผัสใน quiet – forest, hustle – bustle สัมผัสนอก king – unstirring, people – bustle และสัมผัสอักษร/ เสียง kingdom – king, city – still, people – palace ให้ความรู้สึกตรงตามคำกลอนต้นฉบับได้เป็นอย่างดี

เมื่อถึงวัดพระพุทธรบาท สระบุรี เป็นเวลาเย็นใกล้ค่ำ เป็นวัน
จันทร์ พระจันทร์เต็มดวง คณะเดินทางได้พักแรมที่วัดท่ามกลางบรรยากาศ
เงียบสงัดล้อมรอบด้วยป่า สุนทรภู์จึงอดคิดถึงแม่จัน คนรักไม่ได้ คำกลอน
บทนี้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย (บทที่ 139-140 หน้า 104 คำแปล หน้า 105)
ใน 2 บทนี้ มีคำว่า **หนาว** แทบทุกบาท ผู้แปลได้ถ่ายทอดโดยใช้คำว่า

shivery - cold - chilling - coldness - chill - cold ในบทแปลตาม
ต้นฉบับ

ดั่งตองน้ำอำมฤกเมื่อดึกเจียบ
แสนยะเยียบเนื้อเย็นเป็นเหน็บหนาว
ทั้งหนาวลมหนาวพรมน้ำค้างพรราว
ไไหนจะหนาวซากผาศีลาเย็น
โ้หนาวอื่นพอขึ้นอารมณ์ได้
แต่หนาวใจยากแค้นนี้แสนเช้ง
ทั้งหนาวนอนไกลนุชสุดจะเย็น
ใครปะเป็นเหมือนหนึ่งข้าจะว่าจริง

Like divine nectar splashing mistily,
In the still of the night, it was **shivery**.
Cold winds blowing, dewdrops dripping,
The stone crevices were **chilling**.
Oh, **coldness** of weather could be endurable,
But the **chill** in my heart was really unbearable.
It was so **cold**, sleeping far away from you.
Whoever was in my place, would say it's true.

นอกจากนั้น สุนทรภู์ยังได้บรรยายความสวยงามของ
โบราณสถานและสถาปัตยกรรมในวัดพระพุทธบาทแสดงถึงความช่าง
สังเกตและความรู้ทางด้านศิลปและวรรณคดี เช่น ในบทที่ 156 หน้า
114 คำแปล หน้า 115 สุนทรภู์บรรยายประตูปะตูโบสถ์ซึ่งกวีและนายช่าง
ย่อมให้ความสำคัญเป็นอย่างมากจึงมักสลักด้วยลวดลายวิจิตร ผู้แปลจึง
ต้องเข้าใจลวดลายศิลปะไทยด้วย ส่วนชื่อตัวละครในวรรณคดี
(ชมพูพาน, สุครีพ) ผู้แปลใช้คำทับศัพท์และอธิบายในเชิงอรรถ

บานทวารลานแลลั่นลายมุก
นำสนุกในกระหนกดูผกผัน
เป็นนาครชุกตเหินยวในเครือวัลย์
รูปยักษ์ยืนยืนกอดกระบองกุม
สิงโตอัดกัฏก้านกระหนกเกี่ยว
เทพเหินยวเครือกระหวัดหัตถ์ขยุ้ม
ชมพูพานกอดก้านกระหนกรุม
สุครีพกุมขรรค์เงื้อในเครือวง

The doors are inlaid with mother –of-pearls
In classical Kranok*** design, it scrolls and swirls.
Among foliages, Naga and Garuda are fighting.
Holding cudgils, ogres stand guarding.
Lions are chomping the swirling scrolls.

To the creeping vines angels hold on.

Chompoo-pan* clutches scrolling branches designs.

Sukreep** raises a dagger in the circling vines.

นิราศจบลงที่ บท 231 หน้าถัดไปเป็นแผนที่การเดินทาง
เส้นทางตามรอยสู่วัดพระพุทธบาทและชื่อพืชที่ปรากฏในนิราศซึ่งมีทั้ง
ชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่พิเศษคือ บทความปิดท้ายเรื่อง
เพลงยาวในชีวิตจริงสุนทรภู่ เขียนโดย ศาสตราจารย์ ล้อม เพ็งแก้ว

ปกหนังสือนิราศเมืองเพชร

นิราศเมืองเพชร ฉบับที่นำมาแปลนี้ เป็นฉบับที่
ศาสตราจารย์ ล้อม เพ็งแก้ว “ตรวจสอบชำระในปี พ.ศ. 2529 จากต้นฉบับ
ตัวเขียน ฉบับที่ 9 ของหอสมุดแห่งชาติและต้นฉบับตัวเขียน ฉบับที่ 7

กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี พบคำกลอนเพิ่ม 80 คำกลอน จากฉบับพิมพ์ 418 คำกลอน เป็น 498 คำกลอน⁴” (หน้า 15) เมื่อ เรียบเรียงแล้ว รวม 502 คำกลอน หรือ 252 บท เนื้อหาที่เพิ่มเติมนี้ทำให้ทราบว่าบรรพบุรุษ ฝ่ายมารดาของสุนทรภู่เป็นชาวเมืองเพชรบุรี นิราศนี้มีเนื้อหาบรรยายการ ล่องเรือจากหน้าวัดอรุณราชวรารามครั้งรับราชการในพระบาทสมเด็จพระ ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจุฬา มณีนิรมยุตอิสเรศรังสรรค์ เพื่อไปหาของต้องพระประสงค์ที่เมืองเพชรบุรี โดยออกจากท่าเรือหน้าวัดอรุณราชวรารามไปทางคลองบางกอกใหญ่ คลอง บางลำเจียก คลองขวาง คลองมหาไชยออกแม่น้ำท่าจีน เข้าคลองสามสิบ สองคด คลองสุนัขหอน ออกแม่น้ำแม่กลองไปปากอ่าว ปากคลองโคก ปาก คลองช่อง ข้ามอ่าวยี่สาน เข้าคลองบางตะบูน เพชรบุรี เชื่อมกับแม่น้ำบาง ตะบูน แวะขึ้นฝั่งที่เขาตะเครา ล่องเรือต่อมายังบ้านบางครก และอีกหลาย หมู่บ้าน แวะหน้าสะพาน บ้านท่านแพ่ง เยี่ยมพี่ชายที่วัดเกต และหลานที่ บ้านวัดเกาะและไหว้พระตามวัดต่างๆทั้งวัดบนเขาและวัดในเมือง เมื่อผ่าน โศกขามถึงย่านซื่อ ในสมุทรสงคราม สุนทรภู่ เปรียบเทียบกับความไม่ซื่อของ มนุษย์ (บทที่ 37 หน้า 44 คำแปล หน้า 15) ผู้แปลเล่นสัมผัสทั้งในและ นอก wildly-thickly- unnoticeably ดังนี้

⁴ คำประพันธ์ประเภทกลอน บทหนึ่ง มี 2 บาท หรือ 2 คำกลอน บาทหนึ่งมี 2 วรรค

ถึงย่านชื่อสมชื่อด้วยชื่อสุด
ใจมนุษย์เหมือนกระนี้แล้วดีเหลือ
เป็นป่าปรังพงพุ่มดุครุมเครือ
เหมือนซุ่มเสือซ่อนร้ายไว้ใน

At Yan Sue, a village well deserved its name.

It'd be wonderful if people hearts were the same.

Prong**bushes grew **wildly** and **thickly**

ferocious tigers could hide **unnoticeably**.

เมื่อถึงมหาชัย ริมทะเลมีลิงมากมาย สุนทรภู์บรรยายความรัก

ของลิงพ่อแม่ (บทที่ 44 หน้า 48 คำแปล หน้า 49)

โอ้พ่อแม่แต่ชั้นถึงไม่ทิ้งบุตร

เพราะแสนสุดแสนหานิจจาเอ๋ย

ที่ลูกอ่อนป้อนนมนั่งชมเชย

กระไรเลยแลเห็นน่าเอ็นดู

Oh, parental love, even for poor monkeys,

Offspring they loved ever so dearly.

Mothers lovingly breast-feeding their wee ones,

They were so cute, watching them was fun.

เมื่อมาถึงเพชรบุรี สุนทรภู่บรรยายสิ่งที่ได้พบเห็นซึ่งเป็น
อัตลักษณ์ของเพชรบุรีจนทุกวันนี้ เช่น ลิง ต้นจาก ลูกชิด ต้นตาล
น้ำตาล “ต้นจากลูกชิดนั้นติดแพง” แปลว่า Jark trees were
cheap, but Jark fruits were dear ซึ่งในบรรทัดต่อมาใช้ทับศัพท์คำ
ว่า ลูกชิด Lookshid และอธิบายในเชิงอรรถ

บทต่อไปนี้อุปมาอุปไมยความไม่ซื่อของคนเหมือนกับคลองคด
เมื่อถึงคลองชื่อ “สามสิบสองคด” ซึ่งคดเคี้ยวก่อนเข้าแม่น้ำแม่กลอง
กลอนบทนี้คล้ายกับคำกลอนในเรื่องพระอภัยมณี

ในนิราศ บทที่ 63 หน้า 60

โยคีสอนสุดสาครในเรื่องพระอภัยมณี

อันคดอื่นหมิ่นคดกำหนดแน

แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์

เว้นเสียแต่ใจมนุษย์สุดกำหนด

มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด

ทั้งลวงล่องอเจียวทั้งเลี้ยวลด

ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด

ถึงคลองคดก็ยังไม่เหมือนใจคน

ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน

ในที่นี้ ผู้แปลใช้ bend หมายถึง คด สำหรับคนและคลอง
เหมือนกัน และสัมผัสเสียง measured – figured ใช้ในรูปของกรรมวาจก
(passive form) ได้เป็นอย่างดี

Any kind of bends could be correctly measured,

But the bends of heart could never be figured.

Human hearts could cheat, bend or crook unpredictably.

Canal bends and human hearts were incomparably.

(หน้า 61)

สุนทรภู่เรียกชื่อเมืองเพชรว่า **พริบพรี** โดยมีคำอธิบายใน
เชิงอรรถว่า Pribpri : Old name of Petchburi และไม่ลืมจะเน้น
อัตลักษณ์คือต้นตาล sugar palm trees ดังบาทที่ 2 บทที่ 195 หน้า
148 หน้าแปล 149) ว่า “ทั่วประเทศเขตแคว้นแดนพริบพรี เหมือนจะชี้
ไปไม่พ้นแต่ต้นตาล”

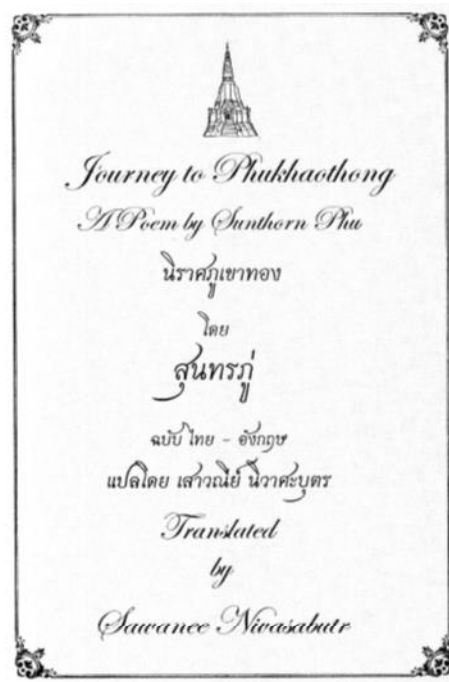
นิราศเมืองเพชรจบลงด้วยการที่สุนทรภู่ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์
รวมทั้งเตาตาลเป็นพยานแห่งรักนิรันดร์ (บทที่ 252 หน้า 186 คำแปล
หน้า 187)

ขอเทวาป่าเขาทุกเตาตาล

เป็นพยานอย่าได้ขาดสวาทเอย

Angels of forest, mountain and sugar boiling stove,

Please bear witness to my endless love

ปกนิราศเมืองแกลงนิราศภูเขาทอง

นิราศภูเขาทอง เป็นนิราศคำกลอนของ สุนทรภู่ที่มีขนาดสั้นที่สุดเพียง 176 คำกลอนหรือ 88 บท ซึ่งนับว่าสั้นหากเปรียบกับนิราศ 3 เรื่องแรกของสุนทรภู่ แต่มีความไพเราะและเต็มไปด้วยคติสอนใจซึ่งนำมาใช้กันจนปัจจุบันนี้มากที่สุด เป็นบันทึกการเดินทางเมื่อไปนมัสการพระเจดีย์ภูเขาทองที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในขณะที่บวชเป็นพระภิกษุที่วัดวัดราชบูรณะราชวรวิหาร หลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 เสด็จสวรรคตและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เสด็จขึ้นครองราชย์ สุนทรภู่ได้ระบาย

ความน้อยใจในวาสนาที่ต้องตกอับจนต้องออกจากวัด ในราวปี พ.ศ.
2371 เมื่ออายุได้ 42 ปี

เส้นทางโดยเรือในนิราศเรื่องนี้คล้ายกับนิราศพระบาทคือ
เดินเรือทวนแม่น้ำขึ้นไปทางเหนือผ่านพระบรมมหาราชวัง – โรงเหล้า-
บางจาก -บางพลัด- บ้านญวน นนทบุรี – บางพูด- บางหลวง- สามโคก/
ปทุมธานี- เข้าสู่กรุงเก่า- วัดหน้าพระเมรุ จนถึงเจดีย์ภูเขาทอง

ปฐมบทของนิราศเรื่องนี้ต่างจากเรื่องอื่นซึ่งพรรณนาความอาลัย
ในการจากหญิงผู้เป็นที่รัก หากแต่รำพันถึงความอาลัยที่มีต่อ
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและความอาภัพอั้ววาสนาของ
ตนเอง ในบทที่ 5 -6 หน้า 20 สุนทรภู่พรรณนา

ถึงหน้าวังดังหนึ่งใจจะขาด

คิดถึงบาทบพิตรอดิศร

ไฉ่ผ่านเกล้าเจ้าประคุณของสุนทร

แต่ปางก่อนเคยเฝ้าทุกเช้าเย็น

พระนิพพานปานประหนึ่งศირชะขาด

ด้วยไริ่ญาติยากแค้นถึงแสนเข็ญ

ทั้งโรคซ้ำกรรมซ้ำตวิบัติเป็น

ไม่เล็งเห็นที่ซึ่งจะพึงพา

จะสร้างพรตอดส่ำห้ส่งส่วนบุญถวาย

ประพฤติฝ้ายสมณะทั้งวสา
เป็น¹สิ่งของฉลองคุณมุลิกา
ขอเป็นข้าเคียงพระบาททุกชาติไปฯ

Passing the front of the palace****, I almost die.
Thinking of His Late Majesty*****, I cried.
Oh, my king, my most revered one,
Mornings and nights, serving by his side, I'd done.
His passing is like I was beheaded.
Having no friends, no relatives, I was exasperated.
Unfortunately, when it rains it pours.
I had no one to turn to anymore.
Dedicating my merits with a strong intention,
To make observances through the Buddhist Lenten season.
To express my gratitude to His Late Majesty,
I wished to be his loyal subject from here to eternity.

ผู้แปล ได้ใช้ฉันทลักษณ์การประพันธ์ร้อยกรองภาษาอังกฤษ
คำทำยบาทคู่ให้คล้องจองกันเพื่อให้ได้วรรคสรเช่นเดียวกับภาษาไทย
die-cried, one-done, beheaded-exasperated, pours- more, intention-
season, Majesty-eternity

กลอนหลายบทเป็นคติสอนใจได้ยินมาจนทุกวันนี้ เช่น เมื่อ
เจ้านายสิ้นไป วาสนาผู้รับใช้ก็สิ้นไปด้วย (บทที่ 10 หน้า 24 คำแปล หน้า 25)

เคยหมอบใกล้ได้กลิ่นสุคนธ์ตลบ

ละอองอบรสรินชื่นนาสา

สิ้นแผ่นดินสิ้นรสสุคนธา

วาสนาเราก็กว้างเหมือนกลิ่นสุคนธ์ฯ

Prostrating so close, his scent I relished.

The pervasive fragrance was pleasantly cherished.

Alas, ended was the reign, subsided was the sweet scent.

Perished was my merit, vanished was the fragrance.

เนื่องจากอารมณ์รักผู้หญิงเป็นแบบแผนของนิราศ เมื่อถึงโรงเหล้า
สุนทรภู่จึงอดรำพึงไม่ได้ดังนี้ (บทที่ 17 หน้า 28 คำแปล หน้า 29) ผู้แปลได้
เล่นคำโดยการใช้คำนามสัมผัส crazy boozier- crazy lover ได้อย่างดีและ
เข้าใจง่าย ในขณะที่รูปแบบภาษาไทยเป็นกริยา มาเหล้า-มารัก

ไม่เมาเหล้าแล้วแต่เรายังมารัก

สุดจะหักห้ามจิตคิดไฉน

ถึงเมาเหล้าเข้าส่ายก็หายไป

แต่เมาใจนี้ประจำทุกคำคืบฯ

I am not any more a crazy boozier,
But I can't help being a crazy lover.
Crazy boozers can be sober late in the day,
Bu crazy lovers will be crazy always.

คำกลอนที่ได้ยินกันบ่อยอีกบทหนึ่งซึ่งรำพันถึงโชคชะตาของตน
เมื่อเดินทางมาถึงบางธรณี เมืองนนทบุรี (บทที่ 30 หน้า 36 คำแปล หน้า 37)

เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก็ก่อน
ไม่มีที่พสุธาจะอาศัย
ล้นหนามเหน็บเจ็บแสบคับแคบใจ
เหมือนนกไร้รังเร่อยู่เอกรา

When ill-fate struck on poor little me,
No place to live, no where I could be.
Tormented like my heart was pricked by thorns,
Forsaken like a lost bird, I was forlorn.

สุนทรภู่สอนเรื่องการใช้คำพูดเมื่อถึง บางพูด (บทที่ 34 หน้า
40 คำแปลหน้า 41) ในบาทสุดท้าย ผู้แปลใช้คำว่า words from your lips
เป็นคำแปล ของ “พูดจา” เพื่อให้สัมผัสกับ friendship ดังนี้

ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์
มีคนรักสรรถ้อยอร่อยจิต
แม้ันพูดชั่วตัวตายทำลายมิตร
จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจาฯ

At Bang Pood*, eloquences are like honey,
People love relishing them, deliciously.
An offense could kill you, or destroy friendship,
Being right or wrong depends on the words
from your lips.

สุนทรภู่เปรียบเทียบคนที่กลั่นแกล้งตนว่าเป็นคนพาลซึ่ง
ภายนอกดูดีเหมือนผลมะเดื่อแต่ข้างในมีหนอนแมลงหวี่ (บทที่ 36 หน้า
40 คำแปลหน้า 41) ผู้แปลใช้คำทับศัพท์ Ma Dua และอธิบายท้าย
เล่มในหน้าคำศัพท์ (83) ว่า มะเดื่อ Ma Dua: Figs

ถึงบางเดื่อไ้มะเดื่อเหลือประหลาด
บังเกิดชาติแมลงหวี่มีในไส้
เหมือนคนพาลหวานนอกย่อมขมใน
อุปไมยเหมือนมะเดื่อเหลือระอา

At Bang Dua, *Ma Dua* fruits are amazing,
From within, fruit flies are germinating.
Comparing to sweet talkers who are bitter inside,
They are like *Ma Dua* fruits, I am riled.

ระหว่างเดินทางสุนทรภู่อำพันถึงความรักที่ไม่อาจตัดใจได้ คำ
กลอนรักนี้เป็นที่แพร่หลายเช่นกัน (บทที่ 45 หน้า 46 คำแปลหน้า 47)
ผู้แปลได้ถอดความและเก็บความครบถ้วนอย่างไร้พริ้ง

โศกิตมาสารพัดจะตัดขาด
ตัดสวาทตัดรักมิยากไหว
ถวิลหวังนั่งนี้กอนาถใจ
ถึงเกาะใหญ่ราชครามพอยามเย็น

All things can be severable
But my love for you is not breakable
Reminiscing, I was distressing.
We reached Rachakram Island in the evening

สุนทรภู่อธิบายความน้อยใจในวาสนาของตน (บทที่ 75 หน้า
66 คำแปลหน้า 67) ผู้แปลใช้ fame-honor สำหรับคำว่า ชื่อเสียง-
เกียรติยศ และ defamed- dishonored ถอดความคำว่า หมด

กระนั้นหรือชื่อเสียงเกียรติยศ
จะมีหมดล่องหน้าทันตาเห็น
เป็นผู้ดีมีมากแล้วยากเย็น
คิดก็เป็นอนิจจังเสียทั้งนั้น

So were the **fame** and **honor**,
Could soon be **defamed** and **dishonored**.
Being rich and famous, then became poor,
Thinking about it, nothing lasts, I'm sure.

สุนทรภู่ได้อธิษฐานขอพรพระเจดีย์ เป็นคำกลอนสี่บท (76-79) ซึ่งอุบาสกอุบาสิกาท่องจำไปใช้เมื่อไปกราบพระเจดีย์เพื่อหวังให้ได้ถึงซึ่งนิพพาน คำอธิษฐานของสุนทรภู่จะด้วยบังเอิญหรือไม่ก็ตาม ทำให้ได้พบพระธาตุในเกสรดอกบัวจึงประคองลงเรือและใส่ขวดแก้ววางไว้ห้วนอน แต่เมื่อตื่นนอนตอนเช้า พระธาตุกลับหายไปทำให้สุนทรภู่ถึงกับน้ำตาไหล น้อยใจตนเองที่บุญน้อย

คำอธิษฐานนี้ ยกมาเป็นตัวอย่างจากบทที่ 77 หน้า 68 คำแปล หน้า 69 ดังนี้

จะเกิดชาติใดใดในมนุษย์
ให้บริสุทธิ์สมจิตที่คิดหมาย
ทั้งทุกข์โศกโรคภัยอย่าใกล้กราย
แสนสบายบริบูรณ์ประยูรวงศ์

Into this world, if I were born again.
Let me be a pure person as I intend.
Sufferings and illnesses not to come near me,
Let my family and I live prosperously.

นอกจากแผนที่แสดงเส้นทางตามรอยสุนทรภู่อุสุมเขาทองและ
ดัชนีคำศัพท์แล้ว ในภาคผนวกยังประกอบด้วยบทความเกี่ยวกับประวัติ
ของสุนทรภู่อและตามรอยนิราศภูเขาทอง โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.
อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้ความเข้าใจมากขึ้น

นิราศสี่เรื่องของสุนทรภู่อฉบับแปลไทย-อังกฤษ โดยนักแปล
รางวัลสุรินทราชา เสาวณีย์ นิวาสะบุตร นับว่าเป็นหนังสือที่ดีมีคุณค่า
ทางด้านวรรณศิลป์และการแปลร้อยกรอง สำหรับนักเรียน นักศึกษา ครู
อาจารย์ ผู้ที่ประกอบอาชีพการแปลและผู้สนใจที่ต้องการศึกษาค้นคว้า
ความรู้ด้านการแปล

Bibliography

Nivasabutr, S. (2015). *Journey to Muang Klang: A Poem by Sunthorn Phu*. Bangkok: Pappim Publishing Co.

Nivasabutr, S. (2015). *Journey to Phra Buddhabaat: A Poem by Sunthorn Phu*. Bangkok: Pappim Publishing Co.

Nivasabutr, S. (2016). *Journey to Phukhaothong (the Golden Mount) : A Poem by Sunthorn Phu*. Bangkok: Pappim Publishing Co.

Nivasabutr, S. (2013) *Journey to Petchaburi : A Poem by Sunthorn Phu Phu*. Bangkok: Pappim Publishing Co.